

Николай Генов

Превратности в развитието на социалдемокрацията в България

■ Демократичният политически живот в България е белязан от дълга поредица на дълбоки и болезнени конвулсии... Сесията на 47-ия Конгрес на БСП, проведена през октомври 2009 г., премина под знака на дълбока криза в ръководството на партията. Ще се превърне ли тази идеологическа и организационна криза в БСП в още един случай от същата дълга поредица на политически конвулсии в демократична България?

■ Българите са дълбоко неудовлетворени от качеството на политическия живот в страната. Те имат основателни причини да са скептично и критично настроени, тъй като случаи на корупция има във всички политически партии... В същото време българите са поразително инертни по отношение на социално-значимите обществени дейности. В тази среда БСП и другите политически партии и коалиции трябва да се справят с местните последиствия от глобалната криза едновременно с решаването на множество национални проблеми. Някои от тях имат дълга предистория, докато други се възпроизвеждат в резултат на недостатъчно обмислени и неуспешно проведени реформи след 1989 г.

■ Разгорещените дебати трябва да се разглеждат само като индикатор за дълбоките проблеми, пред които са изправени Българската социалистическа партия и социалдемократическата идеология и политика в България, така и – на първо място – развитието на българското общество. Проблемите засягат желанието и възможния политически дневен ред на социалдемокрацията в новите условия на глобална несигурност, трудностите при осъществяване на европейската интеграция и нестабилните основи на икономиката, политиката и културата в страна, която принадлежи към световната полу-периферия и към европейската периферия.

■ Трябва да се формира политическа воля, за да се отдалечат партийното ръководство, членовете и симпатизантите на БСП от фракционните и междуличностните борби и да се заемат с приоритетните задачи в развитието на българското общество и българската държава в сегашната динамична регионална и глобална среда. Задачата не е нова, но непрекъснато се актуализира при нейното решаване в конкретните национални условия.

Юни 2010

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Трайна нестабилност на националната партийна система.....	2
2. Историческият път на българската социалдемокрация	3
3. Организация, членство и електорат на БСП	11
4. Еволюция на партийната идеология и програми.....	13
5. БСП в сегашната национална партийна система.....	24
6. Новата повратна точка за БСП	32

1. Трайна нестабилност на националната партийна система

Демократичният политически живот в България е белязан от дълга поредица на дълбоки и болезнени спазми. В началото на реформите през 1989 г. изглеждаше така, че човешкият и социалният капитал се намира главно в организациите на Българската комунистическа партия, която скоро след това се преименува в Българска социалистическа партия (БСП). За разлика от развитието на партийните системи и изборните резултати в останалите посткомунистически общества, БСП успя да привлече подкрепата на почти половината от гласоподавателите в първите демократични избори, проведени през 1990 г. Скоро след това разочарованието от двете за кратко просъществували правителства на БСП откри пътя към изборната победа на Съюза на демократичните сили (СДС) през 1991 г. Но по това време СДС не разполагаше с квалифицирани кадри, за да управлява успешно страната. Преходно правителство бе натоварено с отговорността да подготви следващите парламентарни избори. БСП спечели изборите през 1994 г. с обещанието за стабилност и просперитет. Вместо това националната политика и икономика бяха разтърсени от втора криза на прехода. През 1997 г. с СДС спечели предсрочните парламентарни избори за втори път със същите обещания за стабилност и просперитет.

Икономическа стабилност бе постигната в управлението на СДС, но гласоподавателите още веднъж бяха разочаровани от бавното повишаване на жизнения стандарт. Тъй като правителствата на БСП и СДС по два пъти не успяха да изпълнят обещанията си за бързо подобряване на условията на живот на българското население, избирателите желяеха и очакваха чудо. То се появи на политическия хоризонт с връщането на цар Симеон Втори в националния политически живот. След съкрушителна изборна победа през 2001 г. той стана следващият министър-председател на страната. СДС претърпя драматична загуба на обществена подкрепа – вероятно за продължителен период. Но и правителството на Симеон Сакскобурготски не успя съществено да подобри материалното положение на българските домакинства за 800 дни, както им бе обещано в предизборната кампания на НДСВ. Изборната загуба на партията на Сакскобурготски през 2005 г. бе предопределена. Но изборните резултати определиха единственото възможно решение в съставянето на парадоксална управляваща коалиция. Водеща в нея бе традиционно анти-монархически ориентираната БСП с партньори партията на бившия цар и етническото Движение за права и свободи. Неговите избиратели още помнят „възродителния процес“ за смяната на имената им, проведен от пред-

шественичката на БСП – БКП – през осемдесетте години.

Независимо от безспорното постижение – присъединяването на страната към Европейския съюз през 2007 г. – коалиционните партньори загубиха парламентарните избори през юли 2009 г. Несъмнен победител в изборите стана кметът на София Бойко Борисов и неговата партия ГЕРБ. Победата на тази нова звезда на българския политически небосклон бе придружена от тежко изборно поражение на партията на бившия цар. Тя не успя да влезе в Народно-то събрание и вероятно не ще бъде в състояние да възстанови политическото си влияние. Но основният губещ в изборите се оказва всъщност Българската социалистическа партия, независимо от почетните 18 процента от гласовете, подадени за нея. БСП успя да съсредоточи върху себе си всички критики срещу административната неефективност, корупционните скандали и дори за недоказаната про-турска политика на коалиционното правителство. Заседанието на 47-ия Конгрес на БСП през октомври 2009 г. бе белязано от дълбока криза на партийното ръководство. Ще се превърне ли сегашната идеологическа и организационна криза в партията в още един случай от поредицата тежки политически конвулсии в демократична България?

Въпросът не се отнася просто до една от множеството политически формации в страната. В различ-

ни организационни форми БСП и предшественичките ѝ символизират основните леви идеологически ориентации и политически платформи в страната за повече от един век. Толкова дълбоко ли са подложени на съмнение левите идеи и лявата политика от динамиката на икономическото и политическото развитие, както подсказва спадът на политическата подкрепа за БСП? Засега е невъзможно да се даде еднозначен отговор на този въпрос. Но някои елементи на този търсен и нужен отговор се очертават при анализа на измененията в политическите платформи и политическите предпочитания в страната.

2. Историческият път на българската социалдемокрация

Социалдемократическите идеи, политически платформи и политически практики имат дълга традиция в българското общество. Но когато Димитър Благоев и другарите му млади социалисти учредяват *Българската социалдемократическа работническа партия* през 1891 г., общественото мнение е настроено твърде скептично към перспективите за успешно развитие на новата политическа формация. Тогавашните интелектуалци и политици я разглеждат като подражание на западноевропейските идеологически и политически модни тенденции. Благоев трябва риторично да отговори

на въпроса дали наистина в българското общество има някаква „почва“ за социалдемократически идеи. Самите икономически и политически процеси дават аргументи за положителния отговор на този въпрос. Те потвърждават допускането на Благоев, че с известно закъснение България се движи по същия път на историческо развитие, което извика на живот западноевропейската социалдемократия и в последствие утвърди нейните политически позиции. Противоречивите процеси на индустриализация и урбанизация, както и дълбокото структурно разслоение в обществото, се превръщат в основа за разпространението и укрепването на социалдемократическите идеи и организации и в България.¹

Сложните противоречия и конфликти в самите социални процеси наред със споровете, водени в германската и в руската социалдемократия, предопределят ранното разцепление на умерените и радикалните социалдемократи в България през 1903 г. Умерената социалдемократия, ръководена от Янко Сакъзов, Кръстьо Пастухов и други, печели известен политически престиж и участва в няколко коалиционни правителства. Но радикалното крило в българската социалдемократия, водено от Димитър Благоев, Георги Кирков и по-късно от Георги Димитров, надделява с обществено-

то си влияние и политически действия. След Първата световна война радикалните социалдемократи, известни като „тесни социалисти“, променят названието на партията си на Българска комунистическа партия през 1919 г., присъединяват се към Третия интернационал и се превръщат във втора по влияние политическа сила в страната. Тяхната организация преминава през следващите десетилетия през периоди на законна дейност и нелегалност, но оказва съществено влияние върху българската политика през периода между двете войни. Политическото влияние на умерените социалдемократи остава ограничено в рамките на интелектуалните кръгове в страната.

По време на Втората световна война комунистите са главните организатори на съпротивителното движение и жертви на репресии. Влиянието им нараства заедно с промените в геостратегическото положение. При навлизането на Съветската армия в страната през септември 1944 г. членската маса на нелегалната Българска работническа партия (комунисти) е малка. Но въздействието ѝ върху политическите процеси е значително. Това се дължи на заслугите на партията в съпротивителното движение и на пълната подкрепа, която ѝ оказват съветските военни власти. Умерените социалдемократи, които преди деветосептемврийските събития са политически изолирани, вземат периферно участие в съпротивата. След септември

¹ Виж Генчев, Димитър (2006) *Първоапостолите на идеала*, София, Издателство „Христо Ботев“.

1944 г. те не могат да разчитат на масова подкрепа. В сравнение с другите източноевропейски страни през 1948 г. повечето от тях се присъединяват към бързо разрастващата се Комунистическа партия. Тя безмилостно премахва всичките си съперници идеологически, политически и физически. За разлика от другите източноевропейски държави, важни особености на българската история придават известна легитимност на концентрирането на политическата власт в ръцете на Комунистическата партия. Възстановяването на българската държавност през 1878 г. идва в резултат на Руско-турската война. В усилията си да установят и стабилизират авторитарния си режим комунистите се опират на тази историческа памет за близките отношения на страната с Русия. Тази памет дава аргументи в подкрепа за развитието на особено тесни отношения на България със Съветския съюз.²

Режимът, установен след 1946 - 1947 г. постепенно еволюира в посока на относително умерено авторитарно управление през седемдесетте и осемдесетте години на 20 век. Политиката на управляващата партия за привличане на интелектуалните среди към партийната линия се оказва успешна. Опозиционно настроените интелектуалци се превръщат в публични личности едва в края на осемдесетте години. В никой момент

от периода между 1947 и 1989 г. не е възможно явно да се пропагандират или представят социалдемократически алтернативи. Но в края на този период в управляващата партия вече има водещи политици с визия за реформи според принципите на социалдемокрацията. Това става явно веднага след политическия обрат на 10 ноември 1989 г. Този обрат се организира от функционери на самата Комунистическа партия. Те веднага аргументират в полза на универсалните човешки права в разгорещените дебати, които бележат скъсването с асимилационната етническа политика на режима на Тодор Живков от втората половина на осемдесетте години. Социалдемократически идеи се представят открито и отчасти се реализират в политиката, водена и прилагана от Андрей Луканов в качеството му на министър-председател на две правителства през 1990 г. Предпазливата преориентация на Социалистическата партия към принципите на социалдемокрацията в идеологията и политиката се осъществява под ръководството на Александър Лилев, който е председател на БСП по време на първата фаза на бурния преходен период. Движения и групи в партията като „Път към Европа“, „Демос“, „Алтернативно социалистическо обединение“ и други оказват натиск върху партийното ръководство за извършване на по-радикална

² Виж Калинова, Евгения и Искра Баева (2002) *Българските преходи 1939-2002 г.* София: Издателство „Парадигма“, стр. 38.

и по-бърза преориентация към социалдемократическите принципи и политика. Идеите и литературният талант на тогавашния главен редактор на партийния вестник „Дума“ Стефан Продев до голяма степен улесняват идеологическата преориентация на БСП.

В тази бурна вътрешнополитическа ситуация през ранната пролет на 1990 г. трябва да се проведат дискусиите на Кръглата маса между ръководителите на Социалистическата партия с представители на опозицията, организирани в Съюза на демократичните сили.³ Положението в страната е напрегнато, международният натиск за осъществяване на бързи промени е огромен. Независимо от това ръководството на БСП успява да насочи дискусиите с опозицията в посоката на мирен еволюционен преход към политически плюрализъм, пазарна икономика и междуетническо разбирателство. Това е постижение както за БСП, така и за зараждащия се нов политически елит в страната. Стъпка по стъпка БСП започва да се дистанцира от идеологията и организационната практика на все още влиятелната радикална комунистическа традиция в партията и в страната. Запазването на някои от идеологическите и политическите връзки на БСП с радикалното левичарско минало несъмнено забавят идеологическата преориен-

тация на партията.⁴ Но бавната идеологическа и политическа преориентация същевременно предотвратява драматични организационни разцепления в партията и по този начин я предпазва от възможността да претърпи бърза и значителна загуба на политическо влияние.

Опитите на млади и амбициозни политици да наложат организационната си независимост чрез отцепване от БСП са предсказуеми в тази ситуация. Това се случва най-напред с „Алтернативното социалистическо обединение“, оглавявано от Николай Василев. То еволюира в „Алтернативна социалистическа партия“ и се присъединява към опозиционния СДС. След поражението на БСП на вторите демократични избори в страната през 1991 г. и под въздействието на силната антикомунистическа пропаганда и политика на първото правителство на либералния Съюз на демократичните сили фракцията „Демос“ в БСП се обособява в политическа формация, наречена „Българска социалдемокрация“ под ръководството на Александър Томов. По-късно формацията се превръща в изборна коалиция под названието „Гражданско обединение за Републиката“ (ГОР), а още по-късно в „Българска евролевица“ (БЕЛ). Тя събужда множество очаквания и причинява дълбоки разочарования в ляво ориентира-

³ Съюзът на демократичните сили (СДС) бе учреден през декември 1989 г.

⁴ Виж Карасимеонов, Георги (2003) *Новата партийна система в България*. София: Издателство „Горекс прес“, стр. 136.

ните политически среди в страната. Формацията все още съществува като незначителна политическа партия под названието „Българска социалдемокрация“.

Както „Алтернативната социалистическа партия“, така и формацията ГОР (БЕЛ), се опитват да установят отношения на сътрудничество със социалдемократическите групи и организации, новопоявили се или възстановени в началото на деветдесетте години в България. Веднага след политическия обрат изглежда, че Петър Дертлиев ще се превърне в обединяващ лидер на преродената умерена Българска социалдемократическа партия. Дертлиев притежава впечатляваща лична биография на човек със стабилни анти-авторитарни нагласи и поведение в десетилетията преди 1989 г. Освен това той е харизматичен оратор и успява да си спечели влияние и уважение във Великото народно събрание, което подготвя новата демократична конституция на страната. Дертлиев е един от героите на политическия момент, когато на 12 юли 1991 г. Народното събрание приема новата Конституция на демократична България. Но тъкмо защото той последователно подкрепя политически балансираната Конституция, радикалните антикомунистически лидери на Съюза на демократичните сили все повече го разглеждат като прекалено умерен политик. Постепенно Дертлиев е

изолиран и политически маргинализиран. Малката Социалдемократическа партия, ръководена от Йордан Нихризов, остава единственият представител на дясната социалдемокрация в СДС. Той и организацията му споделят възхода на СДС във властта през 1997 г., както и бързия спад на политическото му влияние след съкрушителната изборна загуба през 2001 г.

След тези противоречиви организационни промени международни среди идентифицираха 43 ляво-ориентирани политически организации в България през 2005 г.⁵ Ако се приеме една широка дефиниция за социалдемокрация като критерий за подбора, то 13 или 14 от тях могат да се определят като социалдемократически формации. Те съществуват и присъстват във всякакви видове политически коалиции. Но сред тези социалдемократически организации досега единствено Българската социалистическа партия се радва на стабилна обществена подкрепа. Партията все още има по-многобройна членска маса от членовете на всички останали парламентарно представени партии взети заедно. Партийни организации на БСП присъстват в почти всички общини на страната. Електоралната основа на БСП се оказва твърде устойчива въпреки организационните превратности, кои-

⁵ *Leftist Parties in the World. Bulgaria.* <http://www.broadleft.org/bg.htm> (16.05.2009).

то партията преживя през сложния период на трансформации.⁶ Огромните усилия да се убеди част от твърдия електорат на БСП да гласува за друга политическа формация като Българската евролевица (БЕЛ) или за Обединения блок на труда в крайна сметка се оказаха безуспешни. Организацията, отцепила се от БСП, впоследствие по правило се стремят да влезат в коалиции с нея, за да запазят известно влияние или просто за да оцелеят. Постепенно те загубиха обществена подкрепа и политическа значимост.

Едно от множеството обяснения за тази изненадваща стабилност на електоралната подкрепа за БСП е идеологическата традиция на партийните членове и нейните последователи и привърженици да се ценят високо единството на партията. По-дълбочинните обяснения насочват към структурните фактори, които определят привлекателността на егалитарните и етатистки идеи и практики в българското общество. През целия двадесети век основна характеристика на българското общество е влиянието на големите групи от бедни селяни и работници и разбирането им за егалитарна справедливост. Бързото икономическо и социално разслоение на бедни и богати по време на промените, настъпили в периода след 1989 г.,

укрепиха тази традиционна култура, както и ляво-ориентирания ѝ идеен подтекст и политическо значение.

Международната репутация и признание на БСП стават неоспорими, след като партията е приета за член на Социалистическия интернационал през 2003 г. и за член на Партията на европейските социалисти през 2005 г. На българската политическа сцена БСП е водеща политическа сила в управлението на страната от 2005 до 2009 г. Парламентарните избори, проведени през юли 2009 г., променят обаче съществено политическата конфигурация. БСП понастоящем е представена само от 40 народни представители в Народното събрание, което се състои от 240 депутати. Независимо от това в страната широко се споделя мнението, че и в сегашния момент единствено БСП е влиятелна политическа сила в лявата част на политическия спектър. Общозвестно е също така, че БСП е изоставила радикалния социализъм както идеологически, така и политически, и е възприела типичната идеология и политика на европейската социалдемокрация.

Този резултат от постсоциалистическата трансформация изисква някои обяснения, тъй като развитието на БСП през последните две десетилетия преминава през трудни периоди. Наред с търсенето на ориентири и адекватни решения, след политическата промяна през 1989 г. БСП трябва да се справя и с

⁶ Виж също Spirova, Maria (2008) 'The Bulgarian Socialist Party: The Long Road to Europe'. *Communist and Post-Communist Studies* 41, pp. 481-495, p.486.

дълга поредица от организационни предизвикателства. Икономическото положение в страната дотолкова се влоши при управлението на първото правителство на БСП, оглавявано от Андрей Луканов, че България не бе в състояние да изплаща международните си задължения. Решението да се наложи мораториум върху обслужването на външния дълг не можеше да се избегне, но последствията от него се оказаха по-тежки от очакваните. Страната бе изолирана от международните финансови пазари в момент, когато изпитваше жизнена необходимост от финансова подкрепа за скъпо струващите реформи. По време на следващото социалистическо правителство през втората половина на 1990 г. големи групи от българското население бързо обедняха поради високия ръст на инфлацията. Социалните протести станаха всекидневие. Политическите опоненти побързаха да хвърлят вината за тях върху БСП. Основните елементи от програмата на първото антикомунистическо правителство на СДС, ръководено от Филип Димитров, предвиждаха репресивни мерки срещу БСП. Обсъждаха се предложения за обявяването ѝ извън закона. Възможно бе тези предложения да намерят парламентарна подкрепа и дори да станат обществено приемливи. Едва с падането на правителството на СДС лозунгите за радикални мерки срещу БСП в качеството ѝ на приемник на БКП станаха

политически несъстоятелни. Следващото правителство на БСП, оглавено от Жан Виденов, дойде на власт след парламентарните избори през 1994 г., съпроводено от високи обществени очаквания за преодоляване на икономическата и политическата криза. То приключи обаче мандата си предсрочно поради икономическата и политическата катастрофа от 1996 – 1997 г. Обществената подкрепа за БСП достигна най-ниската си точка след 1989 г. След провала на правителството на Виденов се ускори придвижването на партията към социалдемократическата идеология и нейната политическа практика. Това развитие постепенно породило нова обществена легитимация на БСП. Този ход бе подготвен от активистите на партийната фракция „Обединение за социална демокрация“, ръководена от Чавдар Кюранов. Но преходът бе осъществен на практика от новото ръководство на партията, оглавявано от Георги Първанов. То успя да осъществи тази идеологическа преориентация в полемика с фракциите „Открит форум“ и „Марксистка платформа“, като бе подкрепяно от друга влиятелна фракция в партията – „Движение за единство и развитие“. „Открит форум“ постепенно загуби популярността си, „Марксистка платформа“ напусна БСП, а „Движението за единство и развитие“ прекрати дейността си, след като успя да подкрепи социалдемократическата преориентация в националната и

в международната политическата дейност на БСП.

Избирането на Георги Първанов за Президент на България през 2001 г. даде ясен знак за това, че завръщането на БСП към водеща роля на политическата сцена предстои. Това ново предизвикателство започна с победата на партията на парламентарните избори през 2005 г. Партията отново стана първа политическа сила, но изборният резултат не ѝ позволи да управлява самостоятелно. Коалицията на БСП, НДСВ и ДПС бе представяна в началото на управлението ѝ като неестествена, обречена на неефективност и краткосрочен живот. Противно на тези предсказания, тя се оказа това управление, което успя да подготви страната за членство в Европейския съюз. Председателят на БСП Сергей Станишев в качеството си на министър-председател на страната подписа Споразумението за членство на България в Европейския съюз през 2007 г.

На пръв поглед изглежда, че всичките тези превратности в ролята на БСП като управляваща партия или опозиционна сила и резултатите от политическата ѝ дейност след 1989 г. се дължат главно на нестабилността и колебанията в политическия живот. Това би било повърхностно заключение. Съдбата на БКП и на нейната наследница БСП както в исторически план, така и понастоящем, е отражение на динамиката на дълготрайни икономически и политически процеси. В областта на политиката

това се отнася до дълбокото и трайно разделение и противопоставяне в българското общество. Това противопоставяне открито се прояви по време на кървавия Деветоюнски преврат, организиран от десните сили през 1923 г. Безмилостното смазване на Септемврийското въстание през същата 1923 г. още повече задълбочи разделенията. Трагичните събития от април 1925 г. и репресиите срещу ляво-ориентираните организации след Деветомайския преврат от 1934 г. се превърнаха в нови символи на възпроизвеждането на същото явление – разделение и противопоставяне.

Съпротивителното движение по време на Втората световна война и тежките репресии срещу военновременните елити, наред с потискането на опозиционните сили след 1944 г., бележат други крайности в политическото разцепление на българското общество. В продължение на този десетилетен исторически опит семейства, родове, населени места и региони развива емоционални и организационни връзки с БКП и по-късно с БСП. Наред с тези особености на националната история източноевропейският опит с нерегулиран и неефективно функциониращ капитализъм системно поражда и укрепва ляво ориентирани политически предпочитания. Те имат свои собствени корени като идеологическа и политическа рефлексия на икономическия статус на големи групи хора в икономически разделеното българско общество. Това е историческият фон

на очакванията, че в една или друга организационна форма левите идеи и практики ще останат привлекателни и влиятелни в страната в дългосрочна перспектива.

3. Организация, членство и електорат на БСП

Една от основните причини за относителната организационна стабилност на БСП, за нейните няколкократно изборни успехи и за бързото ѝ възстановяване след тежки изборни поражения е и продължава да бъде нейната организационна приемственост с БКП. Преди смяната на името, членската маса на партията бе достигала 983, 899 души, което прави приблизително един от всеки 7 избиратели в страната. БКП бе силно централизирана партия с организации във всички промишлени и земеделски предприятия, в държавните и образователните институции и в здравеопазването. Освен това партията имаше териториални организации във всички населени места и области. След напускането на организациите на БСП от предприятията и останалите институции, те се появиха отново под формата на клубове по интереси. По този начин веднага след започването на прехода БКП/БСП не бе изправена пред задачата да се преизгражда организационно в резултат на политически забрани и саморазпускане, както се случи в останалите посткомунистически страни. Като запази

организационната си приемственост с БКП, БСП получи силно предимство в сравнение с всички новопоявили се движения и организации в българския политически живот. Независимо от постепенното отслабване на партията поради намаляващата членска маса и прогресивното ѝ застаряване, това организационно предимство на БСП все още е ключов фактор за стабилността на нейния електорат.

Още един човешки фактор влияе върху приемствеността и стабилността на електората на БСП. В продължение на десетилетия след Втората световна война постовеите на длъжностни лица, отговорни за вземането на решения на всички организационни равнища, са попълвани с личности, лоялни към БКП. Някои от тях бяха по-късно дискредитирани, загубиха политическото си влияние или се присъединиха към други политически сили. Но мнозина останаха свързани с БСП и са продължиха да са влиятелни в местното си обкръжение. И досега те са способни да мобилизират политическа подкрепа за БСП чрез мрежи на междуличностно общуване в условията на застаряване на партийната членска маса и на общ организационен хаос в партията.

След всички резки обрати в българския политически живот след 1989 г. публично обявеният брой на редовните членове на Българската социалистическа партия в края на 2007 г. е 191,601, от които 54% мъже и 46% - жени. Това е само една пета от член-

ската маса на БКП в началото на политическите промени в страната. По отрасли на икономическа активност членовете на БСП се разпределят така: 11% са заети в промишлеността, 6.5% - в селското стопанство, 7% - в науката, образованието и културата, 6.9% - в търговията и услугите, безработните са 7.4%, а учениците и студентите във висшите учебни заведения са 1.5%. Според същия статистически отчет пенсионерите са 52.4%. Образователната структура на партийната членска маса включва 21.3% със завършено начално образование, 47.2% със завършено средно образование и 31.8% с висше образование. Възрастовата структура на партията изглежда така: 9.8% са под 35 годишна възраст, 17.2% са между 35

и 50 годишна възраст, 22.5% са между 50 и 60 годишна възраст.⁷ Независимо от отрицателните параметри на възрастовата структура на БСП усилията на функционерите на БСП да привлекат млади членове в партията са относително успешни. Това е постижение предвид на масовата липса на интерес сред младите хора да се организират в политически формации. Притокът на млади членове на партията е сигнал, че БСП все още се счита за обещаващ „асансьор“ за издигане към политически и административни постове. Това допускане се потвърждава и от непрекъснатото парламентарно присъствие на БСП, независимо от нейните силно вариращи и общо взето спадащи изборни резултати.⁸

Таблица 1: Изборни резултати на основните политически партии в България (Парламентарни избори 1990–2009 г., % от валидните гласове)

Партия	юни 1990	октомври 1991	декември 1994	април 1997	юни 2001	юни 2005	юли 2009
Българска социалистическа партия (БСП) и изборни съюзи	47.15	33.14	43.58	22.07	17.15	30.95	17.70
Съюз на демократичните сили (СДС) и изборни съюзи	36.20	34.36	24.17	52.26	18.18	7.68	6.76
Български земеделски народен съюз (БЗНС)	8.0	3.9	—	—	—	—	—
Движение за права и свободи (ДПС)	6.03	7.55	5.43	7.60	7.45	12.81	14.50
Национално движение за стабилност и възход (НДСВ)	—	—	—	—	42.74	19.88	3.02
Атака – Национален съюз „Атака“	—	—	—	—	—	8.14	9.36
Демократи за силна България (ДСБ)	—	—	—	—	—	6.44	—
български народен съюз (БНС)	—	—	—	—	—	5.19	—
Граждани за европейско развитие на България (ГЕРБ)	—	—	—	—	—	—	39.70
Ред, законност и справедливост	—	—	—	—	—	—	4.13

⁷ Виж *Отчет на Висшия съвет на БСП пред 47-ия Конгрес на БСП 22-23.11.2008* (2008) София: БСП, стр. 7. Представената информация не е прецизна от статистическа гледна точка. <http://www.bsp.bg/bg/pages/congress>

⁸ Данните са от официалните бюлетени на Централната избирателна комисия в София.

Данните за социалния състав на електората на БСП показват значителни колебания поради променящите се политически ситуации. Това важи и за промените в изборните резултати на партията. В резюме, електоратът на последната изборна коалиция на БСП се състои предимно от възрастни хора. Сред тях леко преобладава представителството на жителите на малките градове и на групата на по-слабо образованите. Избирателите от турски етнически произход нямат почти никакво представителство сред електората на партията, докато ромското население е свръх-представено.

Таблица 2: Социален профил на електората на Коалиция за България (БСП и коалиция) на парламентарните избори през юли 2009 г. (в проценти)⁹

а) Според вида населено място

София	Голям град (регионален център)	Малък град	Село
17.7	16.8	21.4	18.3

б) Според възрастовата група

18-30	31-40	41-50	51-60	61+
8.2	8.6	11.8	21.8	36.6

в) Според образователното ниво

Висше образование	Гимназия	Начално и по-ниско
18.1	16.5	24.7

г) Според половата принадлежност

Мъже	Жени
16.8	19.9

д) Според етническата група

Българи	Турци	Роми	Други
20.1	3.4	29.7	11.8

4. Еволюция на партийната идеология и програми

Най-пълна представа за промените в идеологията на БСП може да се получи, като се сравнят три нейни програмни документа, публикувани във възлови моменти от най-новата национална история. Първият до-

кумент е Предизборната платформа на БСП за демократичните избори в страната, проведени на 10 юни 1990 г. Платформата е публикувана през месец април 1990 г. и съдържа синтезирания опит на партията след резкия политически обрат от 10 но-

⁹ Данните са събрани и обработени от Агенция „Алфа рисърч“ за маркетингови и социални изследвания в София.

ември 1989 г. През пролетта на 1990 г. БКП успешно е приключила дискусиите си с опозицията на Кръглата маса и е преминала през сложно вътрешнопартийно развитие, което подготви смяната на името ѝ с названието БСП.¹⁰ Вторият документ е първата Програма на БСП след настъпилите дълбоки социални промени. Програмата е одобрена на 41-ия Конгрес на БСП, състоял се през юни 1994 г.¹¹ Главната задача по това време е да се осмислят резултатите от интензивните промени, през който бяха преминали българското общество и партията. Практическата цел на Програмата бе да се мобилизират нейните членове и симпатизанти за предстоящите тогава парламентарни избори и в едри щрихи да се очертае политиката на БСП след очакваната изборна победа. Третият документ, който е обект на анализ, е втората Програма на БСП, подготвена след 1989 г. Тя е приета от редовния 47-ми Конгрес на партията, проведен през ноември 2008 г. Документът е посветен на процесите, довели до практическото завършване на пост-социалистическата трансформация на българското общество. Страната вече е отворена към глобалните пазари и политика, станала е членка на Европейския съюз и НАТО. Нацията

отново е интегрирана в икономическо, политическо и културно отношение и същевременно е изправена пред сериозни нови предизвикателства. Те са много сходни с предизвикателствата, с които всички държави, получили този вътрешен и международен статут, трябва да се справят. Но има и предизвикателства, които са характерни единствено за българското общество.¹²

Предизборната платформа на БСП от месец април 1990 г. е постижение от гледна точка на интелектуалното ѝ съдържание и на литературния ѝ стил. Новото идеологическо и политическо самоопределение на партията ясно е свързано с историята на предшествениците ѝ и с историята на страната. Политическите постижения в областта на между-етническото помирение и на институционалната демократизация след 10 ноември 1989 г. са представени убедително. Нерешените проблеми пред страната и БСП са прецизно очертани. Посланията, засягащи стратегическите цели и тактическите средства на партията, са предадени по разбираем начин както за партийните членове, така и за обществото. Марксисткото наследство и фактът, че БСП определя себе си в тази идейна традиция, са изрично подчертани. Партията възнамерява да се определя и по-нататък като партия на тру-

¹⁰ Виж *Предизборна платформа на българската социалистическа партия 1990 г.* (1990) София: БСП. <http://www.omda.bg/arhiv/platforma%20na%20BSP.htm>

¹¹ Програмата на БСП *"Нови времена, нова България, нова БСП"*, (1994) София: БСП. <http://www.bsp-targovishte.com/printo.php?nav=%EF%EE%EB%E8%F2%E8%EA%E0&nav1=%EF%EE%EB%E8%F2%E8%EA%E0&nav2=&nav3=>

¹² *Програма на Българската социалистическа партия за България – свободни граждани, справедлива държава, солидарно общество* (2008) София: БСП. <http://www.bsp.bg/pages/osnovnidokumenti>

довите хора. Нейната стратегическа цел е изграждането на реформиран демократичен социализъм, свободен от бюрократични деформации. Ръководството на партията пледира за силно държавно ръководство, което да е в състояние да управлява трудните реформи. Те включват продължаваща демократизация на политическите институции и отваряне на националната икономика към различните видове собственост. Не е очертана стратегия за въвеждането на едра частна собственост. Очевидно е, че нито партията, нито българското общество, са узрели за стратегия на приватизацията по това време. Ясно се формулира идеята за еднакво правно третиране на всички форми на собственост.

Позицията на БСП относно скоростта на икономическите реформи подчертава искането за „ускорени“, но не и „шокови“ реформи. Целта е да се създаде регулирана и социално отговорна пазарна икономика. Обещава се защита на националната култура срещу натиска на пазара и стабилна подкрепа за образователната система. Партията се придържа към искането за безплатно здравеопазване и настоява за спешно подобряване на екологичната ситуация, за социална подкрепа на пенсионерите, майките, младите хора и пр. Особено ударение се поставя върху необходимостта от извършване на реформите без конфронтация, върху нуждата от укрепване на ре-

публиканските институции и особено върху единството на великите идеи за демокрация и социализъм, които се обединяват във визията за демократичен социализъм. Подчертава се и политиката за защита на човешките права. Постановката, че земеделската земя трябва да принадлежи на хората, които я обработват, от днешна гледна точка е прекалено обща. Очевидно е, че в този начален период на промените БСП още не е изяснила своята концепция за това, каква нова правна уредба трябва да регулира собствеността върху земеделските земи и тяхното ползване. Днес звучи изненадващо, но е напълно обяснимо защо БСП пледира за продължаване на членството на България във Варшавския договор. В този момент наистина не се очертава друга реалистична гаранция за международната сигурност на българската държава и общество.

Ако се погледне обективно назад, политическата стратегия на БСП твърде точно съответства на реалностите от април 1990 г. Стратегията очертава конструктивни решения за най-парещите проблеми на страната в началото на деветдесетте години. Развитието на българското общество се отдалечи обаче от тези представи за близкото бъдеще. Сега се приема за несъмнено, че отслабването на държавата поради неолибералните идеологически влияния и политическата кон-

фронтация улесниха повтарящите се икономически кризи, политическата нестабилност, разрастването на престъпността и загубата на културни ориентири.¹³ Бързата либерализация на пазарите бе недостатъчно подготвена в правен и институционален план и оказва дълготрайно отрицателно влияние върху заетостта и жизнения стандарт на милиони българи. Ръстът на безработицата и обедняването подтикнаха голяма част от населението на страната да емигрира. Но не бива да се забравя, че някои зле замислени и приложени реформи получиха поне временна или частична подкрепа от организационно отслабената и идейно дезориентирана БСП. Това важи например за твърде важните реформи в селското стопанство. Те започнаха със Закона за собствеността и ползването на земеделските земи¹⁴, който се прие с подкрепата на БСП от Седмото велико народно събрание. Но независимо от тези и други погрешни политически решения и действия, голямото постижение на партийните активисти е, че успяха да стабилизират организационните структури на БСП и нейната електорална подкрепа при извънредно трудни условия на икономически спад и политическа конфронтация.

¹³ Виж Genov, Nikolai (2001) *The Bulgarian State at the Turn of the Century*. In: Theodore Caplow Ed. *Leviathan Transformed. Seven National States in the New Century*. McGill-Queens University Press, Montreal & Kingston – London - Ithaca, 2001, pp. 172-192.

¹⁴ Виж Държавен вестник, брой No. 17 от 01 март, 1991 г.

Коалиционната политика, която партията провежда в периода след 1991 г., доведе до парламентарно мнозинство на БСП и коалираните с нея малки партии след изборите през декември 1994 г.

Платформата за предстоящите тогава избори се основава на новата Програма на БСП. Тя очертава ясното разграничение на БСП от идеологията и политиката на авторитарния социализъм. Стратегическата цел на БСП за бъдещето продължава да е демократичният социализъм. Но той вече се разбира в измеренията на традиционната социалдемократическа концептуална рамка на свобода, справедливост и солидарност. Липсва позоваване на класова борба и революционно действие. Социалната база на партията се дефинира в широки граници. Вижданията за желаното бъдеще са съсредоточени върху социалната пазарна икономика и парламентарната демокрация.¹⁵ По такъв начин БСП прави важна крачка напред в посока на възприемането на идеологическите и организационните принципи на съвременната социалдемократия. В практически план това, към което партията ориентира своите действия, е необходимостта да се сложи край на разрушителните процеси в икономиката и обществото.

¹⁵ Виж Програма на БСП "Нови времена, нова България, нова БСП", стр. 14-15.

През първата година от управлението на Жан Виденов изглежда, че стратегическите и тактическите цели на БСП, формулирани в Програмата „Нови времена, нова България, нова БСП“, се потвърждават от развитието на българското общество. В действителност пропастта между Програмата и икономическите процеси се задълбочава. Икономиката, обществото и БСП се придвижват към остра криза. Нейните причини са както от вътрешно, така и от международно естество. Те са едновременно икономически и политически, организационни и идеологически. Един от важните проблеми засяга отношенията между ръководните групи в БСП и новите частни предприемачи. Самата проблематика бе обсъждана многократно по време на двете правителства на Андрей Луканов през 1990 г. Но по това време икономическите реформи все още не бяха започнали. През 1995 г. главните печеливши от приватизацията вече бяха известни. Някои от тях поддържаха открито тесни връзки с организации и функционери на БСП. Това не винаги беше актив за партията. В много случаи дейността на новозабогателите бе неприемлива за общественото мнение от гледна точка на правото и морала. Последствията за БСП бяха, че мнозина започнаха да си задават въпроси за самото място на партията в българската полити-

ка. Превръща ли се БСП в партия на успешните бизнесмени? Не са ли връзките с тях сред значимите фактори, причинили дълбоката икономическа и политическа криза, която разтърси страната през 1996 и 1997 г.?

Това бе свършено нова ситуация, която постави под въпрос социалната идентичност на партията. Проблемът не бе само вътрешно партиен, а проблем на националната политика. Независимо от някои отцепили се от БСП структури и появата на други социалдемократически формации, през първата половина на деветдесетте години на 20 век БСП няма сериозен съперник в лявата част на националния политически спектър. Това доминиращо положение на БСП бе поставено за първи път под въпрос през 1997 г., когато няколко популярни функционери на БСП я напуснаха в критично за нея време и се присъединиха към Българската евролевица (БЕЛ), оглавявана от Александър Томов. Изглеждаше така, че влиянието на тази нова партия ще продължи да нараства. Съществена причина за налагането на това впечатление бе широко обсъжданата символична и практическа подкрепа за БЕЛ, която по това време ѝ оказваше Партията на европейските социалисти. Ситуацията можеше да се тълкува в смисъл, че без международна подкрепа, която би придала легитимност на БСП, тя би успяла да запази само известно периферно влияние за кратък пери-

од и след това би изчезнала като партия. На БСП ѝ беше нужно време да набере национален и международен опит, за да успее да промени това заплашително развитие.

Новото ръководство на БСП, формирано около Георги Първанов, възприе кризата като възможност за БСП да се придвижи по-нататък в посока към възприемане на социалдемократическите политически принципи и политическо действие. Първанов и поддръжниците му успяха да натрупат политически капитал от национално отговорните решения на ръководството на БСП, взети по времето на острата политическа криза в началото на 1997 г. БСП пое освен това инициативата да установи работни отношения с други партии и сдружения със социалдемократическа ориентация като БЕЛ, Обединения блок на труда, оглавяван от Кръстьо Петков, и Политическо движение социалдемократи, ръководено от Николай Камов. Така дойде моментът за организационно консолидиране на социалдемократическата преориентация на БСП. Това се случи на 45-ия Конгрес на БСП, проведен през 2002 г. Поне отчасти това стана възможно благодарение на заздравяването на международните връзки на БСП и подобряването на образа ѝ сред международните кръгове на социалдемократията. Тъй като БЕЛ не успя да влезе в Народното събрание след парламентарните избори

през 2001 г., символичната и практическата подкрепа на Партията на европейските социалисти прагматично се преориентира към БСП. По този начин както на национално, така и на международно равнище БСП получи пълната легитимност на социалдемократическа партия. По-точно казано, тя получи легитимността на *единствената* политически значима социалдемократическа партия в България.¹⁶

45-ият Конгрес на БКП подготви политическото завръщане на БСП като основен актьор на националната политическа сцена след изборите от 2005 г. Според резултатите от тях партията стана старшият партньор в управляващата коалиция с НДСВ и ДПС. По време на управлението на тази коалиция страната постигна стратегическата си национална цел да стане член на Европейския съюз. Натрупан бе опит на организационна работа в условията на пазарна икономика и политически и културен плурализъм. Как бе анализиран и представен този нов опит в новата програма на БСП, приета през ноември 2008 г.?

Подобно на определянето на идентичността на партията в началото на дълбоките промени през 1990 г., и през 2008 г. БСП отно-

¹⁶ Идеологическата и политическата история и основанията за обръщане на партийните формирования към социалдемократическите идеи и практики са представени много добре в дискусиата, публикувана под заглавие „Социалдемократията в новия век. Перспективи за българската левица“ (2002) София: Фондация „Солидарно общество“, Център за исторически и политологически изследвания.

во поставя ударение върху приемствеността в дългата си институционална история, започнала с учредяването на Българската социалдемократическа работническа партия. Приемствеността се схваща главно в принципите на социалната справедливост и солидарността, на равенството, на привързаността към републиканската идея, към патриотизма и интернационализма. Но новият начин, по който БСП определя себе си като *лява народна партия*, силно се отклонява от традиционната самоидентификация на нейните предшественици. Те се самоопределят като революционни марксистки партии на трудовите хора или дори още по-стеснено – като марксистки партии на работническата класа. Друга важна прилика на трите програмни документа засяга политическата цел на БСП. В трите анализирани документи целта на партията е демократичният социализъм. Но в най-скорошното тълкуване на тази политическа цел се появяват определения за връзката ѝ с европейската интеграция, които биха били невъзможни през 1990 и 1994 г. Начинът, по който се дефинира политическата цел през 2008 г. е прагматичен: „... **нашата непосредствена цел сега е осъществяването на този проект** - формирането на **социална държава** по европейските модели и новите значими трансформации в тях, като се отчита българската

специфика. Това е социална държава на активните, инициативните, предприемчивите и образованите – позитивна социална държава, която може **да създаде условия за намаляване на бедността и неравенството, за подкрепа на най-засегнатите социални слоеве**, за едно по-справедливо и по-солидарно общество”.¹⁷

Ударението, поставено върху понятието „социална държава”, звучи убедително на фона на диагнозата, която Програмата поставя на резултата от реформите, осъществени след 1989 г. Представената картина на днешната ситуация в българското общество е категорична: заредено с конфликти социално разслоение; бедност и престъпност; трайна демографска криза; капитализъм в едно от най-лошите му превъплъщения. Нов програмен елемент представлява поставянето на тази диагноза на ситуацията в страната в рамките на по-широка диагноза на „новия глобален век” и в контекста на противоречията, проявяващи се в съвременния глобален капитализъм. Програмата посочва главните причини за неговото разрушително развитие - водещата неолиберална идеология за икономиката, икономическата поляризация, недостигът на демократичност и справедливост в глобален мащаб. Особено ударение е поставено върху влиянието на неолибералната

¹⁷ Програма на Българската социалистическа партия за България..., стр. 15.

икономическа политика, довела до рухването на финансовите системи на водещите в икономическо и политическо отношение страни в света.

Алтернативата, възприета от БСП, е свързана с перспективите на международната левица. Политическата борба за левите политически ценности изисква според Програмата глобална и регионална солидарност наред с глобална политическа регулация на икономическите процеси. Това е нова посока на аргументация в сравнение с Предизборната програма от 1990 г. и Програмата на БСП, приета през 1994 г. В някои свои пунктове аргументацията може да се сравни с лозунгите на Третия интернационал за историческата неизбежност на световна пролетарска революция. Наред с тази линия на универсална и налагаща ценностни стандарти аргументация, и в другата линия на аргументация защитата и опазването на природната среда не са определени само като национална задача, а като основание за глобална загриженост и сътрудничество. Позоваването на Европейския съюз като организационна рамка за прилагането на общи социални политики в областите на заетостта, непрекъснатото обучение, висококачественото здравеопазване, закрилата на децата, толерантността в между-етническите отношения и пр. е също новост в тази Програма.¹⁸

¹⁸ Пак там, стр. 10-11, 20-24.

В текста се подчертава необходимостта да се подготви и на практика да се приложи *стратегическа програма за развитието на страната*. В рамките на тази програма специално внимание трябва да се обърне на *продължителната демографска криза, която крие опасен потенциал да се превърне в катастрофа*.¹⁹

Последната формулировка е нова в тази си форма на сериозно предупреждение, но е прекалено обща и не подсказва набелязването на никакви конкретни политически мерки срещу масираната емиграция от тази малка страна, която вече загуби почти два милиона души от населението си. Още една стратегия трябва да се съсредоточи върху укрепването на научните изследвания и технологичното развитие заедно с въвеждането на реформи във висшето образование.²⁰ Подчертава се нуждата от нова политика на стратегическо прогнозиране, програмиране и индикативно планиране на държавно ниво, за да се проектира и приложи ясно дефинирана политика в областта на промишлеността и износа.²¹ Също така трябва да се разработи и нова стратегия за гарантиране на сигурността на страната.²² Стратегията изрично е свързана с организационната и политическа рамка на НАТО и с политиката на Европейския съюз

¹⁹ Пак там, стр. 18.

²⁰ Пак там, стр. 24-25.

²¹ Пак там, стр.30.

²² Пак там, стр. 36.

за сигурност и отбрана. Това е ясно отчитане на съществените промени, настъпили в геостратегическото положение на страната и на самата БСП в сравнение със ситуацията през 1990 и 1994 г.

Някои от гореизложените виждания и предложения звучат по учудващо сходен начин със стила, в който от стратегическа гледна точка партийната политика обикновено се дефинираше и пропагандираше по времето на партийно-държавното управление в България преди 1989 г. Но вътрешното и международното положение като цяло са толкова очевидно различни сега, че сходствата във формулировките не подсказват никакво преднамерено сходство с предлаганите политики. Те са практически невъзможни. Стратегическо държавно планиране е много необходимо например днес, тъй като планирането бе съвършено неоправдано пренебрегвано по време на периода на преобладаваща неолиберална идеология. Липсата на планиране бе породена от липсата на политическа воля и на ресурси, нужни за прилагането му на практика. Това е една от основните причини за общата институционална нестабилност, която дълго време пречеше на икономическото, политическото и културното възстановяване на българското общество след началото на дълбоките промени. Акцентът върху планирането е фокусиран върху необходимостта от *ин-*

дикативно планиране и определено се разграничава от централизираното държавно директивно планиране от десетилетията преди 1989 година. Този акцент върху нуждата от дългосрочно индикативно планиране в България много добре се вписва в сегашните политически настроения в Европа и в целия свят.

Проследявайки основните идеи на Предизборната платформа на БСП от април 1990 г. и на Програмите на партията от 1994 и 2008 г., читателят се сблъсква с още едно поразително сходство. В трите програмни документа на партията на трудовете хора (Предизборната платформа) и на партията на демократичния социализъм (Програмите) липсва обсъждане на отношенията на БСП с профсъюзите и с гражданското общество. Този пропуск не може да е случаен и се нуждае от обяснение. То налага поглед към особеностите на институционалното развитие на българското общество след 1989 г.

Липсата на обсъждане на отношенията с профсъюзите (синдикатите) в програмните документи е сравнително лесно обяснимо. Скоро след началото на политическите реформи ръководството на все още мощната и богата „стара“ организация Български професионални съюзи (БПС) бе сменено. Те бяха преименувани на Конфедерация на независимите синдикати в България (КНСБ). Функционерите на БСП съзнаваха факта, че независимите синдикати повече

не могат да са „трансмисии“ на партийната идеология и политика. Но те вярваха, че е нормално и в бъдеще БКП и по-късно БСП да поддържат тесни и конструктивни взаимоотношения с КНСБ. Това очакване бе широко разпространено не само поради дългите традиции на сътрудничество на профсъюзите с всички предшественици на БСП. То изглеждаше освен това реалистично, тъй като лицата, избрани начело на новите синдикати, имаха продължителни биографии на партийни функционери. Но политическите обстоятелства, организационните интереси и личните амбиции затрудниха силно координацията между БСП и КНСБ и на политиката, водена от тях. Една от причините за това стана появата на нови синдикати. Основният нов синдикат „Подкрепа“ имаше в началото ясна политическа ориентация срещу БСП. В резултат на това самата тема, засягаща работните взаимоотношения между синдикатите и БСП изчезна от програмните документи на БСП от 1990. Независимо от персоналните промени и смяната на организационната политика, темата не се завърна в партийните програмни документи от 1994 и 2008 г. Ежедневният политически живот изисква обаче контакти на партийните функционери с всички синдикати, както и координиране на политиката на БСП с дейността на синдикатите. Но това се прави повече и по-малко успешно при конкретни случаи.

Липсата на дискусия за сътрудничеството със синдикатите в Програмата на БСП от 2008 г. има още едно обяснение. Партийните функционери внимателно наблюдават и анализират спадащия брой на членската маса на синдикатите и намаляващото им влияние върху политическия живот в България. Тези процеси превръщат синдикатите в партньори с все по-малка политическа тежест. Независимо от всички обяснения, самото отсъствие на темата за отношенията със синдикатите в програмните документи на една социалдемократическа партия може да предизвиква само учудване. Със сигурност тази тема ще се появи отново в програмните и работните документи на БСП.

Отношенията на БСП с гражданското общество са още по-сложни, отколкото отношенията ѝ със синдикатите. Многобройни доброволни и полудоброволни асоциации и организации на гражданското общество съществуваха в страната преди 1989 г. Всички те бяха политически ръководени и наблюдавани отблизо от структури на партията-държава, тъй като самото гражданско общество бе слаборазвито в условията на държавния социализъм в България. Главната социално-структурна причина за това бе положението на средната класа в страната. Извършена бе пълна национализация на промишлената собственост и търговията и почти пълна колективиза-

ция на селското стопанство. В тези организационни условия не съществуваха икономически условия за силна традиционна средна класа, определяна чрез собствеността и доходите от нея. Новата държавно-социалистическа средна класа се състоеше от държавни служители в образованието, здравеопазването, научноизследователската и развойна дейност и пр. Така средната класа в качеството си на инициатор и извършител на политически значими граждански действия бе в зачатъчно състояние преди промените от 1989 г. Функционирането на асоциациите и организациите на гражданското общество, които биха могли да са независими партньори или институции, контролиращи самата държава, бе било само мечтано пожелание. Доколкото то съществуваше, от гражданското общество се очакваше да играе ролята на организационен механизъм, който подкрепя политическите действия на БСП подобно на профсъюзите.

След 1989 г. положението бързо се промени. Множество организации, които бяха влиятелни по времето на държавния социализъм, определиха автономно нови цели и структури, за да служат по-добре на интересите на различни възрастови или професионални групи или на целите за опазване на околната среда. Но все още им липсва солидна икономическа и социална основа, която би им позволила да се превъ-

рнат в активни независими партньори на държавните институции и политическите партии. Просветената и с добро материално положение средна класа в качеството си на носител на граждански инициативи все още е слаба в страната. Независимо от това, взаимодействието на представителите на гражданското общество с организации или функционери на БСП е предмет на ежедневна политика. Това е причината, поради която сътрудничеството с гражданското общество е съвсем естествена тема в програмните документи на лява народна партия с амбиции да действа в съответствие със социалдемократическите политически принципи.

Проблемът има още едно измерение. Най-разнообразни екологични организации, фондации, мозъчни тръстове и пр. се появиха непосредствено след 1989 г. на основата на щедро финансиране от чужбина. Очевидното намерение на дарителите бе да учредят и подкрепят тези организации като политическа противотежест на държавата, която по презумпция тогава бе под влиянието на БКП/БСП. Повечето активисти на тези организации на гражданското общество, работещи със субсидии отвън, открито се придържаха към антикомунистическа и антисоциалистическа идеология и политика. Затова активистите и поддръжниците на БСП ги разглеждаха като безперспективни за поли-

тическо партньорство. Политическата ситуация междувременно се промени. Вече не са на мода нито антикомунизмът, нито крайностите на нео-либерализма. На практика неправителствените организации, които оцеляха през годините на прехода, изпитват потребност да координират дейностите си с действията на водещите партии в страната, включително и с БСП. Това е достатъчна причина да се смята, че обсъждането на този потенциал за координиране на действията на БСП с организации на гражданското общество в програмните документи на партията е необходимо. Това би било официално признание за ролята им при вземането на политически решения и при осъществяването на демократичен политически контрол.

5. БСП в сегашната национална партийна система

В началото на реформите Българската социалистическа партия се опираше на опита и инициативността на водещите си партийни функционери, за да се адаптира леко и без сътресения към рязко променящите се вътрешни и международни обстоятелства. Тези усилия дадоха резултат. Избирателите гласуваха подкрепа за приемствеността в политиката на БКП и БСП и за предизборната програма на партията, която обещаваще икономически реформи по еволюционен път и на ни-

ска социална цена. Това обещание не можеше да бъде спазено след първите демократични избори през юни 1990 г. в условия на силен международен натиск и вътрешна политическа конфронтация. Партията не успя да мобилизира политическа воля в полза на реформите главно поради разногласията в самата партия. Второто правителство на БСП, водено от Андрей Луканов, бързо загуби легитимността си да управлява страната, която се нуждаеше спешно от добре подготвени и успешно приложени икономически и политически реформи.

Преходното правителство на Димитър Попов (1990-1991 г.) включваше политици от БСП заедно с представители на опозиционните политически сили и технократи. Задачата на правителството бе да започне икономическите реформи и да подготви страната за парламентарни избори. Тъй като БСП вече се бе провалила в управлението на реформите, логично бе опозиционната либерална коалиция на Съюза на демократичните сили (СДС) да се опита да ги осъществи. СДС наистина спечели парламентарните избори с малка преднина пред БСП. Преобладаващата до тогава подкрепа за БСП очевидно намаляваше. Появи се двуполусен модел на ротационно управление на двете големи партии – БСП и СДС.

Тази тенденция бе потвърдена от последвалите бързи промени. СДС управляваше без парламентарно

мнозинство. Нито Съюзът като организация, нито водещите му функционери бяха подготвени да управляват страната успешно. Но вместо да постави ударението върху националното съгласие за провеждане на необходимите реформи, ръководството на СДС и правителството му, оглавявано от Филип Димитров, избраха пътя на засилване на конфронтацията с БСП. Политическият радикализъм на правителството предизвика странични ефекти в обтягане на неговите отношения с умерените сили в СДС, представлявани главно от Президента Желю Желев. Напрежението между двете институции се разрасна до открит конфликт по повод целите и средствата на провежданите реформи. Те бяха на практика замразени. Жизненият стандарт на населението продължи да спада. Това важеше с особена острота за жизнения стандарт на етническите турци, чийто главен източник на доходи бе отглеждането на тютюн. Бившите съветски пазари вече бяха недостъпни и националната тютюнева промишленост бе в дълбока депресия. Но на тютюнопроизводителите не бе оказана помощ. Това стана причина ДПС да оттегли парламентарната си подкрепа си за СДС. Агонията приключи с вот на доверие в Парламента, който Филип Димитров инициира сам. Вотът на доверие обаче се превърна във вот на недоверие.

Второто преходно правителство без партийна обвързаност (1992 – 1994 г.) с министър-председател Любен Беров можеше да функционира единствено с подкрепата на БСП. Това постави партията в благоприятна позиция при подготовката за парламентарните избори в края на 1994 г. Новото ръководство на БСП, оглавявано от Жан Виденов, успя междувременно да консолидира позициите си в партията. БСП прие първата си Програма след началото на дълбоките обществени промени и изглеждаше достатъчно способна от организационна гледна точка да поеме отговорността за управлението на страната в условия на очертаваща се икономическа и политическа стабилизация. Избирателите още пазеха свежи спомени за неотдавнашния провал на СДС. Практически нямаше друга политическа алтернатива освен тази на БСП. Обществената подкрепа за БСП бе значителна. Важна причина за нейния изборен успех бе акцентът в предизборната кампания на партията, поставен върху спомените за социалната стабилност и по-високия жизнен стандарт на населението при управлението на БКП преди промените. Обещанието на БСП да върне тази стабилност и икономическа сигурност изглеждаше правдоподобно, тъй като вече се забелязваха признаци на икономическо възстановяване. Наистина, през първата година от управление-

то на новото правителство на БСП брутният вътрешен продукт на страната отбеляза положителен ръст за първи път след 1989 г.

Но в националната икономика бяха вече вградени условията за икономическа и политическа катастрофа. Първият фактор за катастрофата бе големият бюджетен разход в подкрепа на губещи промишлени предприятия, за които нямаше обещаващи инвеститори. Вторият фактор за катастрофата бе неизбежният предстоящ фалит на многобройните частни банки, които бяха основани в началото на деветдесетте години практически без собствен капитал. Стабилизацията или затварянето на губещите промишлени предприятия и реформирането на банковата система на практика бяха невъзможни без финансова подкрепа отвън. Международният валутен фонд официално предложи такава подкрепа при условие за бърза приватизация и съкращаване на социалните разходи. Но в действителност Световната банка и МВФ се колебаеха в преговорите си със социалистическото правителство, което желаше да води независима вътрешна и международна политика. Реакцията на правителството на Виденов бе, че то ще се справи с финансовите проблеми без подкрепата на международните финансови институции. В условия, при които предстоеше да се извършат големи плащания за погасяване на външния дълг, самостоятелното

справяне с трудната финансова ситуация бе невъзможно. Финансовият срив и високата инфлация бяха неизбежните резултати. Правителството на БСП, ръководено от Жан Виденов, загуби подкрепата на избирателите. Загуби и подкрепата на самата партия заради многократно повтаряното обвинение за неясни връзки между правителството и представители на нововъзникващия национален капитал. БСП бе принудена да се откаже от управлението при критични обстоятелства за страната. Едно постижение обаче остана от това управление. Правителството на Жан Виденов успя да подаде документите за кандидатура на България за член на Европейския съюз.

За да се овладее избухналото социално недоволство, в началото на 1997 г. бе назначено трето преходно правителство. След провала в управлението на БСП не съществуваха друга алтернатива освен ротационното предаване на властта на Съюза на демократичните сили. Парламентарните избори през април 1997 г. доведоха на власт второто правителство на СДС, оглавявано от Иван Костов. Това правителство пое отговорността да извърши закъснените икономически реформи. Веднага бе въведен механизмът на Валутния борд, който бе предложен още от правителството на Виденов. Върху потреблението бяха наложени ограничения според изискванията на борда. Огра-

ничителните мерки стабилизираха държавните финанси. Приватизацията се извърши на високи обороти. Международната дейност на страната бе съсредоточена върху членството в НАТО и в Европейския съюз. Но и второто правителство на СДС бе разкъсвано от конфликти. Министри и висши чиновници се оказаха замесени в скандали за корупция при приватизационните сделки. Наред с отбелязаните постижения при осъществяването на икономическото възстановяване, правителството се оказа не особено чувствително към социалните последици от икономическата диференциация в обществото. Подобряването на макроикономическите показатели не доведе до „преливане“ към микроикономиката и жизнения стандарт на населението. Някои приватизационни сделки като тази с националния авио-превозвач „Балкан“ през 1999 г., бяха толкова добре подготвени и осъществени, че доверието в правителството бързо започва да спада. Независимо от това, Иван Костов твърдо вярваше, че постиженията му при стабилизирането на националната икономика не поставят под въпрос преизбирането му на власт на парламентарните избори през юни 2001 г.

Той грешеше в предположенията си. СДС загуби изборите драматично. Последва развитие на Съюза на демократичните сили, белязано от разцепления и загуби, докато се

стигна до днешното му почти маргинално положение в българския политически живот. Този спазъм в националната партийна система се случи след набързо подготвеното завръщане на бившия цар Симеон Втори на българската политическа сцена. Той живя в изгнание след референдум против монархията през 1946 г. Информираността му за сложните подробности на българските политически реалности бяха ограничени. Ето защо Симеон с основание е предполагал, че може да стане уважаван Президент на българската държава. Но тази възможност бе изключена за него под влияние на действащия Президент Петър Стоянов, за да бъде той сигурен в преизбирането си. Изненадващата реакция на Симеон Саксбурготски бе регистрирането на нова партия Национално движение Симеон Втори (НДСВ) малко преди парламентарните избори през юни 2001 г. Симеон бе схванал това, което Иван Костов не успя да долови въпреки силната си политическа интуиция. Равнището на недоволство в страната бе високо не само и единствено заради неизпълнените обещания на правителството на СДС. Недоволството бе насочено вече срещу самия двуполусен модел на ротация на правителства от БСП и СДС. Разочарованието от трите правителства на БСП и двете правителства на СДС след 1989 г. бе толкова дълбоко, че големи групи

от българските избиратели вече искаха и очакваха чудеса. .

Тъкмо затова очакванията, свързани със Симеон Втори и партията му бяха изключително високи. Мнозина вярваха, че новото правителство и главно неговият Министър-председател Симеон Втори ще успеят да привлекат големи чуждестранни инвестиции. От новото правителство се очакваше да подобри дейността на държавната администрация. И най-важно бе очакването да се повиши жизнения стандарт на българските домакинства бързо и чувствително. Това трябваше да стане точно за 800 дни, както Симеон Втори бе обещал по време на предизборната си кампания. Ако се преценява обективно, правителството на НДСВ имаше постижения във всяка от тези три области. Страната стана член на НАТО като главно условие за международната ѝ сигурност. Брутният вътрешен продукт постигна стабилен растеж между 2001 и 2005 г. Страната получи пътна карта за членство в Европейския съюз. Но тъй желаното бързо повишаване на жизнения стандарт на населението не бе постигнато в очакваната степен. А тъкмо това бе главният мотивиращ фактор за републикански настроения български избирател да гласува за потомък на Сакскобурготската династия, НДСВ закономерно претърпя неуспех на парламентарните избори през юни 2005 г. Тази

нова конвулсия на българската партийна система се оказа неизбежна.

През 2001 г. се случи още едно чудо в политическия живот на страната – тогавашният Председател на Българската социалистическа партия Георги Първанов бе избран за Президент на Републиката. Той вече имаше репутацията на умерен политик със силни социалдемократически тежнения. Но неговото избиране стана възможно единствено под въздействието на изборната катастрофа на СДС, последвалите разцепления в ръководството му и обръкването сред неговия електорат. Каквито и да са причините за този трудно предсказуем политически обрат, той даде сигнал за възможностите на вече социалдемократическата БСП да се върне на водещи позиции в българския политически живот. Тази тенденция се реализира само отчасти на парламентарните избори през 2005 г. Чудеса не се виждаха на хоризонта, СДС бе в дезорганизация. Разумният избор за избирателите бе да гласуват за БСП. Тя бе водещата сила в коалиционното правителство, управлявало страната от 2005 до 2009 г. Нейният председател Сергей Станишев стана министър-председател. Събитията през този период подкрепят твърдението, че социалдемократическата преориентация на партията вече е извършена. Първото доказателство за тази адаптация на БСП към демократичните правила на полити-

ческият живот бе начинът, по който партията се справи с изборния резултат. След усилен вътрешен дискусии партийното ръководство прагматично реши да поеме главната отговорност в необичайната от идеологическа и политическа гледна точка коалиция. Но БСП, НДСВ и ДПС успяха да преодолеят взаимните си резерви. Залогът бе висок, защото коалиционното правителство трябваше да подготви страната за членство в Европейския съюз съгласно договорения график.

В програмата на коалиционното правителство ясно бе посочено, че условие за това е ускореният икономически растеж, тъй като страната бе и остава една от най-бедните държави в Европа. Тази цел в основни линии бе постигната. След дълбоката и продължителна рецесия от деветдесетте години на 20 век през 2007 г. националната икономика най-накрая достигна нивото си на БВП от 1989 г. Ръстът на БВП от 6-7% на година бе между най-високите в Европа. Бяха вложени големи усилия, за да се подготвят институциите на съдебната система и държавната администрация за членството в Европейския съюз. Тази основна национална задача бе постигната в резултат на продължителна работа, започнала със заявката за членство, подадена от друго правителство на БСП през 1995 г. Страната достигна най-високото ниво на чуждестранни преки инвестиции на глава от насе-

лението между всички нови страни членки на ЕС през 2007 г. Безработицата намаля значително.

Така в контекста на относително благоприятни международни условия икономическата политика на коалиционното правителство в общи линии се оказа успешна. На основата на постигнатия икономически растеж правителството бе в състояние да обърне по-голямо внимание на социалната сфера, която бе пренебрегвана от предишните правителства поради финансови ограничения. Положителните промени засегнаха най-напред пенсиите за старост. Те все още са ниски в сравнение с обичайните европейски нива, но вече не са чак толкова драматично ниски както в продължение на много години след 1989 г. Реалните доходи на домакинствата се повишиха по-бързо, отколкото през който и да е друг сравним период от време след политическия обрат през 1989 г. Продължителността на платения отпуск по майчинство бе увеличен. По-високо ниво на финансиране бе осигурено за началното, средното и висшето образование. Субсидиите за научните изследвания и развойната дейност в областта на технологиите също значително се повишиха.

Положителна оценка би трябвало да се даде на ръководството на БСП за начина на представяне на тези резултати, постигнати от коалиционното правителство. Пропагандирането на успехите му не изключ-

ваше трезва преценка за условията, в които живее основната част от населението на страната.²³ То продължава да живее в масова бедност. Изследванията на общественото мнение, финансирани от Европейския съюз, безпогрешно сочат, че в своето ежедневие българските домакинства се сблъскват повсеместно с икономически проблеми, с корупция и престъпност. След

поревица от успешни за икономиката години те все още определят себе си преобладаващо като бедни. От всички 10 източноевропейски държави, приети за нови членки на Европейския съюз, само в тежко поразената от икономическа криза Унгария оценката на икономическото състояние на домакинствата е толкова отрицателна, колкото е в България в края на 2008 г..²⁴

Таблица 3: “Каква преценка давате на днешното финансово състояние на Вашето домакинство?” (в проценти)

Отговори	BG	CZ	EE	LV	LT	HU	PL	RO	SI	SK
Много добра	2	6	3	3	2	1	5	3	6	5
Добра	32	63	70	55	54	24	55	41	56	56
Лоша	41	26	24	32	37	50	28	40	29	33
Много лоша	21	5	2	9	6	24	8	13	7	4
Без отговор	4	1	1	1	1	1	4	3	2	2

Българите са силно недовлетворени и от качеството на политическия живот в страната. Те имат основателни причини да са скептично и критично настроени в това отношение, тъй като случаи на корупция бяха разкрити във всички политически партии. Двама ключови министри от БСП в коалиционното правителство трябваше да го напуснат по подозрения в корупция. Подозренията не можаха да се докажат, но тези случаи са показателни за широко разпространените резерви към правовите и морални устои на пар-

тийните функционери. Но българите са и учудващо инертни по отношение на всякакви дейности на доброволни начала. БСП и другите български политически партии и коалиции трябва да се справят със заплашителни местни последствия от глобалната криза и с цяла поредица от специфично местни проблеми. Някои от тях имат дългогодишна предистория, докато други са причинени и се възпроизвеждат главно поради зле замислени и осъществени реформи след 1989 г. Наред с дългия списък от успешни политически решения и действия като опазването

²³ Виж *Политически доклад на Сергей Станишев пред 47-ия Конгрес на Българската социалистическа партия* (2008) София: БПС <http://old.bsp.bg/fce/001/0097/files/Doklad-kongres-finalRN.doc>

²⁴ *Eurobarometer 70* (2008) Table QA4a.5. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_annex.pdf

на между-етническият мир в страната или присъединяването на България към Европейския съюз, множество сериозни проблеми бележат днешната идентичност на българското общество²⁵ и ще определят развитието му за дълъг период от време. Като се имат предвид дългосрочните по-

следици от политическото действие, много показателно за културната и политическата ситуация в страната е това, че общественото мнение е не-сигурно в преценката на положителните или отрицателните последици от дълбоките реформи, осъществявани след 1989 г.:²⁶

Таблица 4: “През 1989 г. падането на Берлинската стена отбеляза края на епохата на Желязната завеса, която отделяше Източна от Западна Европа. Кажете, ако обичате, до каква степен получихте лична изгода или не от падането на Желязната завеса?”

Отговори	BG	CZ	EE	LV	LT	HU	PL	RO	SI	SK
Много се облагодетелствах	6	25	11	7	8	11	11	9	6	14
Облагодетелствах се до известна степен	18	46	17	24	13	19	27	15	16	46
Реално не съм се облагодетелствал	20	13	21	15	13	30	22	19	14	14
Изобщо не съм се облагодетелствал	36	3	43	43	54	37	31	39	54	13
Без отговор	20	13	8	11	12	3	9	18	10	13

Данните в таблицата не са особено насърчителни. Очевидно е, че българското общество все още се намира в положение, в което очакванията и изискванията по отношение на политическите сили са много високи, но на практика се оказват без покритие. Като се има предвид дългата история на БСП и стабилната подкрепа, на която тя обикновено се е радвала през целия период на преобразованията, отговорността ѝ за настоящия момент и за бъдещето на страната е била

и остава особено висока. Затова и критичните оценки за дейността ѝ са силни и масови. Това е главната причина, поради която избирателите не дадоха висока оценка за реалните постижения на коалиционното управление. По отношение на него широко разпространено бе убеждението, че то е организационно слабо и свързано с икономически неизгодни или направо корупционни сделки. Особено силни обвинения в тази насока бяха отправени към водещи политици от ДПС.

²⁵ Виж Genov, Nikolai (2006) 'Bulgaria's New Identity'. *South East European Review*, N 3, pp. 43-57.

²⁶ *Eurobarometer 70*, Table QC1.3.

Междувременно на българската политическа сцена се появи нова формация под названието „Граждани за европейско развитие на България“ (ГЕРБ). Неин неформален лидер стана тогавашният кмет на София Бойко Борисов. Иползвайки популистка реторика, той се наложи в общественото мнение като следващия спасител на българската държава и нация от зле работещи и корумпирани политици и чиновници. Предизборната му кампания за парламентарните избори през юли 2009 г. бе изпъстрена с нападки срещу БСП и срещу ДПС и с националистични послания, които се посрещат добре от избирателите. Така Бойко Борисов и лидерската му партия ГЕРБ станаха безспорните победители в изборите. Очевидно е, че българският избирател все още желае и очаква да се случат чудеса. Резултатите от тези парламентарни избори предизвикаха поредната конвулсия на българската партийна система. Наред с триумфа на ГЕРБ изборите показаха, че националистическата партия Атака е стабилизирала обществената си подкрепа и парламентарното си присъствие. Формално погледнато, големият губещ на тези избори е НДСВ, тъй като партията не успя да влезе в новия Парламент и вероятно ще изчезне от политическата сцена. Този реквием можеше да се предвиди, защото партията подчертаваше силната си идентификация с

личността на бившия цар, който до голяма степен загуби обществено доверие и политическа подкрепа. Загубите за БСП също са значителни не само заради неочаквано ниските изборни резултати. Поради стеклите се обстоятелства към партията се насочиха всички критики, засягащи коалиционното правителство, и особено критиките, отнасящи се до действителната или недоказана корупция на политици от тройната коалиция. След изборите партията и ръководството ѝ се оказаха дезориентирани относно бъдещата стратегия на БСП и начините, по които тя може да се осъществява.

6. Новата повратна точка за БСП

Сесията на 47-ия Конгрес на партията, проведена на 18 октомври 2009 г., предостави на политическите анализатори нови доказателства за критичната ситуация в Българската социалистическа партия след загубата на парламентарните избори през юли и идването на власт на политическата партия ГЕРБ. Първата изненада бе свръхперсонализираният доклад на Председателя на партията Сергей Станишев, озаглавен „Моята изповед“. Този стил на отчетния доклад очевидно бе предназначен за овладяване на дълбока организационна криза. Друг ясен знак за критични обстоятелства в партията бе разликата между обявения и действи-

телния дневен ред на тази сесия на Конгреса. В проекта за програма на сесията изобщо не се споменаваше процедура за избор на Председател на партията. Независимо от това такъв избор се проведе след предложение, направено от действащия Председател. Изборът между четиримата кандидати, които представят голямото разнообразие от различни виждания за стратегията и тактиката на БСП, се превърна в център на разискванията по време на Сесията. Очевидно това наложи да се приложи необичаен подход към ситуацията, за да се осигури подкрепа, която да придаде легитимност на ръководството на партията. Както можеше да се очаква при тези обстоятелства, действащият Председател бе преизбран, но с по-малко от две трети от гласовете на делегатите. Съперниците му превърнаха лозунга за нова лява политическа програма в актуална тема. Дали този лозунг има шанс да се превърне в нещо значимо за организационното единство и организационната ефективност на БСП – това ще стане ясно в обзорно бъдеще.

Възможно е анализът на сегашната идеологическа и организационна ситуация в Българската социалистическа партия да се съсредоточи върху конкретни примери за несигурност и дезориентация. Друга подходяща тема за анализ може да е общата загуба на доверие към

партията и в партията. Това бе диагнозата, поставена от уважавания партиен функционер и известен актьор Стефан Данаилов за Сесията.²⁷ Това, което спешно да се може да се направи като извод от тази бурна сесия, е една твърде съществена поука. Обсъжданията по време на Конгреса бяха фокусирани върху постиженията и провалите на коалиционното правителство, върху резултатите от изборите за депутати в Европейския парламент и върху някои междуличностни напрежения и конфликти. Ако постави тези прагматични обсъждания в по-широкия контекст на националното развитие на България, на европейската интеграция и на общите глобални процеси, анализаторът ще види разгорещената дискусия просто като индикатор за дълбоките проблеми, с които се сблъсква БСП и социалдемократическата идеология и политика в България. На първо място това са проблеми, пред които е изправено развитието на българското общество. Те пряко засягат желанието и възможността за дневен ред на социалдемокрацията при новите условия на глобална несигурност, на трудности, които изпитва европейската интеграция, както и неустойчивите основи на икономиката, политиката и културата в страна, която принадлежи към

²⁷ Данаилов, Стефан (2009) *Вече съм стар да тичам след трамвай*. Интервю с „Новините по Дарик“ 19.10.2009 http://dariknews.bg/print_article.php?article_id=418868.

световната полу-периферия и към европейската периферия.

Заедно с повечето национални икономики в Източна Европа българската икономика е тежко засегната от глобалната икономическа криза въпреки многогодишната бюджетна политика на ограничения, следвана от правителствата в страната. Продължаващата криза постави под въпрос добрите резултати от растежа на брутния вътрешен продукт, от привличането на преки чуждестранни инвестиции и от намаляването на безработицата. България си остава бедна страна с продължаваща емиграция в големи размери. Неуспехът на държавната администрация да осигури усвояването на европейските следприсъединителни фондове в пълния им обем и по правно отговорен начин провокира Европейската комисия да наложи на страната необичайни санкции. България все още е далеч от формулирането на ясна позиция по разделението на труда в Европейския съюз и в глобалните технологични и икономически процеси. Социалната структура на българското общество е нестабилна и това е главната причина за силните колебания в предпочитанията на избирателите и в поведението им по време на избори. Публична тайна е, че отвъд политическите изявления за успешния български етнически модел съществуват много открити въпроси. Те са свързани с

монолитното политическо представителство на българските турци от Движението за права и свободи и с така нужното включване на ромското население в националния икономически, политически и културен живот. Самият факт, че партия ГЕРБ успя да постигне забележителния си изборен успех през 2009 г. чрез използването на националистически лозунги е много показателен за действителната ситуация в между-етническите отношения в страната. Партия Атака стабилизира парламентарното си представителство на същата идеологическа основа, пропагандирайки етническа нетолерантност.

Тези примери само насочват към много по-големия обхват на предизвикателствата, пред които са изправени българското общество и политическите партии в страната. Всички национални правителства ще продължават да се сблъскват с тези предизвикателства. За БСП би било фатално, ако не се съсредоточи партийният дебат върху тези проблеми, а продължи в посока към междуличностни противопоставяния. Съдбата на Съюза на демократичните сили и на царската партия НДСВ трябва да се превърне в сигнал за БСП за възможния изход от подобно поведение. След загубата на изборите БСП се намира в изолация и пред нея стои трудната задача да я преодолее, за да може успешно да играе ролята си

на парламентарна опозиция в политическа среда, където грубостите в изразяването и действията са правило, а не изключение.²⁸ Нужна е политическа воля, която да води партийното ръководство по-далече от фракционните борби и да го приближава към приоритетите в развитието на българското общество в динамичната вътрешна, регионална и глобална обстановка. Това е условие за конкретното осмисляне на социалдемократическите визии за свобода, солидарност и справедливост и за превръщането им в цели и средства на социалдемократическа политика. В тази обща формулировка задачата изобщо не е нова, но тя непрекъснато придобива нови измерения при конкретното ѝ решаване. То изисква ясно определяне на новите приоритетни задачи, с които българската държава трябва да се справя при едно бъдещо социалдемократическо управление.²⁹

Заключенията от краткия анализ на политическите промени, настъпили през демократичното развитие на българското общество и на ролята на БСП в хода на промените са отрезвяващи:

Първо, независимо от ясните демократични правила за политическо съперничество и състезателност, за

вземане на решения и изпълнение на решенията, формулирани в Конституцията на страната, приета на 12.07.1992 г., и записаното в Закона за политическите партии³⁰, партийната система в България е твърде нестабилна. Повтарящите се радикални промени на електоралните предпочитания поради търсенето на нови чудеса и произтичащите от това срывове на всяка управлявала партия са доказателство за дълбоки разочарования на избирателите от партийната система и политическите партии в страната.

Второ, основната причина за лабилността на политическите предпочитания на гласоподавателите и за произлизащите от това спазми в партийната система е нестабилността на социалните структури. Те все още са в състояние на промени, което често превръща усилията за постигане на ясни дефиниции за „ляво“ и „дясно“ в българския политически живот в безсмислено начинание.³¹

Трето, на фона на този донякъде обезсърчаващ демократичен опит е очевидно, че единствената политическа сила в страната, която досега в основни линии е успяла да запази историческата си приемственост и идеологическата си идентичност, дългосрочния си организационен потенциал и подкрепата на своите

²⁸ Виж *Европейските социалисти осъждат български депутат заради реплика за забрана на БСП* (2009) Агенция „София Нюз“ 21.10.2009, <http://www.novinite.com/newsletter/print.php?id=109135>.

²⁹ Виж Eppler, Erhard (2009) *The Return of the State?* London: Forumpress, p. 61 ff., 183 ff.

³⁰ Закон за политическите партии (2005), *Държавен вестник*, брой N 28, 01 април.

³¹ Виж Пиргова, Мария (2002) *Българският парламентаризъм в условията на глобален преход*. София: Издателство „Парадигма“, стр. 96.

избиратели, е Българската социалистическа партия. За учудване на мнозина БСП редовно се възстановява след организационните катастрофи и изборни поражения. Тя успя с критичен подход да преодолее радикализма на собствената си традиция и да възприеме социалдемократическата идеология и политическа практика. Партията вече е била възнаграждана от избирателите за тази си идеологическа и политическа преориентация и най-вероятно ще продължава да е възнаграждавана по този начин и в обозримото бъдеще. Можем да се надяваме, че новото поколение ръководители и функционери на партията, които политически са социализирани в контекста на социалдемократическия поврат на БСП, успешно ще се справят с управлението на новите предизвикателства, пред които се изправят БСП и страната. Вече е признато, че тази цел е трудно постижима в относително стабилните условия на Западна Европа.³² Тази цел е още по-трудно постижима в Източна Европа и в частност в България в условията на културна несигурност, институционална нестабилност и широко разпространена неудовлетвореност. Но на политическия хоризонт не се забелязват дори очертанията на друга конструктивна и обещаваща алтернатива.

³² Виж Merkel, Wolfgang et al. (2006) *Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Текстът е подготвен като част от международния изследователски проект „Социалдемокрацията в Източна Европа“. Проектът е организиран по инициатива на Научния център за социални изследвания в Берлин (WZB).

За автора:

Николай ГЕНОВ е професор по социология в Свободния университет в Берлин. Изследователски интереси: социологическа теория, глобализация, междуетнически отношения, социални рискове, презгранична миграция. Публикации: *Advances in Sociological Knowledge* (2004); *Ethnicity and Educational Policies* (2005); *Ethnicity and Mass Media* (2006), *Comparative Research in the Social Sciences* (2007), *Interethnic Integration* (2008), *Global Trends in Eastern Europe* (2010). Координатор на международни проекти на Европейския съюз, UNESCO, UNDP, ILO, Volkswagen Stiftung. Директор на Лятна школа на UNESCO-ISSC *Сравнителни изследвания в социалните науки*.

Редакционен екип
Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
П.К. 958
ул. Княз Борис I 97
1000 София
България

Заявки
Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
Емилия Бургазлиева
e-mail: office@fes.bg
факс: (+359 2) 9802438

Всички текстове са достъпни онлайн
www.fes.bg

Мненията, изразени в тази публикация,
принадлежат на автора/авторите и не
отразяват непременно позицията
на Фондация Фридрих Еберт.